

The Criminal Law Approach to the Crimes Related to the Economic Corruption of Parliamentarians

Mohammad Javad Khosravi ¹, Mohsen Shekarchizadeh ^{2*}, Mehdi Jalilian ³

1. Ph.D. Student, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages:49-64

Article history:

Received: 11 Feb 2024

Edition: 02 Apr 2024

Accepted: 19 Jan 2024

Published online: 25 Mar 2025

Keywords:

Third Parties, Directors, Joint Stock Company, Transactions, Damages .

Corresponding Author:

Mohsen Shekarchizadeh

Address:

Iran, Najafabad, Islamic Azad University, Najafabad Branch, Department of Law.

Orchid Code:

0000-0001-8769-9798

Tel:

031 4229 2929

Email:

mohsen.Shekarchi@gmail.com.

ABSTRACT

Background and purpose: economic corruption of parliamentarians is one of the important issues that has recently attracted a lot of attention. Based on this, the purpose of this article is to examine the criminal law approach to the crimes related to the economic corruption of parliamentarians.

Materials and Methods: This article is descriptive and analytical. The materials and data are also qualitative and data collection has been used.

Ethical Considerations: In this article, the originality of the texts, honesty and trustworthiness are observed.

Findings: The findings indicate that bribery, embezzlement, seizure of government property, commission, acquisition of illegal property, embezzlement in government transactions, abuse of office or administrative and political position are among the most important crimes related to economic corruption, which MPs They may commit. The legislator has provided punishments such as fines, imprisonment, confiscation of property and job exclusions for the mentioned crimes.

Result: Despite the efforts of the legislator in criminalizing and determining the punishment of the crimes that may be committed by the MPs, dealing with the crimes related to their economic corruption is facing challenges. The possibility of repentance in extreme crimes and its effect on economic administrative corruption and amnesty of economic criminals are the most important challenges in this field.

Cite this article as:

Khosravi, M; Shekarchizadeh, M; Jalilian, M. *The Criminal Law Approach to the Crimes Related to the Economic Corruption of Parliamentarians*. Economic Jurisprudence Studies. 2024.

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره هفتم، شماره اول، بهار ۱۴۰۴

رویکرد حقوق کیفری نسبت به جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان مجلس

محمد جواد خسروی^۱، محسن شکرچی زاده^{۲*}، مهدی جلیلیان^۳

۱. دانشجوی دکتری رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

۲. استادیار، گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

۳. استادیار، گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: فساد اقتصادی نمایندگان مجلس از موضوعات مهمی است که تأثیر منفی شدیدی بر اعتماد عمومی جامعه دارد. بر همین اساس هدف مقاله حاضر، بررسی رویکرد حقوق کیفری نسبت به جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان مجلس است.

مواد و روش‌ها: مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها بر این امر دلالت دارد که در خصوص جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان مجلس، قواعد ویژه حقوقی وجود ندارد و مقابله با جرائم آنها در این زمینه تابع قواعد کلی حاکم بر جرائم و فساد اقتصادی است. ارتشاء، اختلاس، تصرف در اموال دولتی، اخذ پورسانت، تحصیل مال نامشروع، تدلیس در معاملات دولتی، سوء استفاده از مقام یا موقعیت اداری و سیاسی از مهمترین جرائم مربوط به فساد اقتصادی است که نمایندگان مجلس ممکن است مرتکب شوند. قانون‌گذار برای جرائم مورد اشاره مجازات‌هایی چون جزای نقدی، حبس، مصادره اموال و محرومیت‌های شغلی در نظر گرفته است.

نتیجه: با وجود اهتمام قانون‌گذار در جرم‌نگاری و تعیین مجازات جرمی که ممکن است نمایندگان مجلس مرتکب شوند؛ اما مقابله با جرائم مربوط به فساد اقتصادی آنها با چالش‌هایی مواجه است. امکان توبه در جرائم حدی و تأثیر آن بر فساد اداری اقتصادی و عفو مجرمین اقتصادی مهمترین چالش‌ها در این زمینه است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۴۹-۶۴

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۲

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۱/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۱/۰۵

واژگان کلیدی:

اشخاص ثالث، مدیران، شرکت سهامی، معاملات، خسارت.

نویسنده مسئول:

محسن شکرچی زاده

آدرس پستی:

ایران، نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد، گروه حقوق.

تلفن:

031 4229 2929

کد ارکید:

0000-0001-8769-9798

پست الکترونیک:

mohsen.Shekarchi@gmail.com

۱. مقدمه

پیشرفتهای فنی و صنعتی متحول و هماهنگ می‌گردند، لذا ضرورت حرکت قانونگذار کیفری را همگام با این تحولات برجسته‌تر می‌کند. بر اساس آنچه گفته شد سوال مقاله بدین شکل قابل طرح است که رویکرد حقوق کیفری نسبت به جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان مجلس چگونه است؟ به عبارتی جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان کدام است؟ و مقابله با این جرائم با چه چالش‌هایی مواجه است؟ به منظور بررسی سوالات مورد اشاره ابتدا، جرم و فساد اقتصادی توضیح داده شده، سپس، انواع جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان بررسی شده و در ادامه از مجازات‌ها و چالش‌های مقابله با این جرائم بحث شده است.

۲. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۳. مواد و روش‌ها

مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

۴. یافته‌ها

یافته‌ها بر این امر دلالت دارد که در خصوص جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان مجلس قواعد ویژه حقوقی وجود ندارد و مقابله با جرائم آنها در این زمینه تابع قواعد کلی حاکم بر جرائم و فساد اقتصادی است. ارتشاء، اختلاس، تصرف در اموال دولتی، اخذ پورسانت، تحصیل مال نامشروع، تدلیس در معاملات دولتی، سوء استفاده از مقام یا موقعیت اداری و سیاسی از مهمترین جرائم مربوط به فساد اقتصادی است که نمایندگان مجلس ممکن است مرتکب شوند. قانون‌گذار برای جرائم مورد اشاره مجازات‌هایی چون جزای نقدی، حبس،

مفاسد اقتصادی از جمله جرائم مهمی است که علاوه بر آثار زیان بار جمعی، کیفیت زندگی تک افراد جامعه را در تمامی شئون آن تحت تأثیر قرار می‌دهد. نخست اینکه حفظ نظم و آرامش جامعه و کنترل پدیده‌های مجرمانه رسالتی است که بر عهده سیاست جنایی هر کشوری قرار دارد که در این میان سیاست کیفری تقنینی به عنوان بخشی از سیاست جنایی نقش تعیین کننده‌ای دارد و هرگونه فعالیت اعم از تحقیقی یا غیر آن که به توفیق جامعه در قبال گسترش این مفاسد بیانجامد به میزان اهمیت حفظ نظم و آرامش جامعه مهم است. دوم موضوعاتی از قبیل ضرورت اصلاح فضای کسب و کار در سایه مبارزه مؤثر با مفاسد اقتصادی برای تحقق رشد اقتصادی جامعه، حساسیت افکار عمومی، مطالبات مردم و مسئولین در خصوص کارآمدی برنامه‌های مبارزه با مفاسد اقتصادی، تأثیر مفاسد اقتصادی بر رقابت پذیری اقتصادی و نیل به توسعه همه جانبه. اقتصاد نبض تپنده و قدرت هر جامعه است به گونه‌ای که هر اجتماعی با تکیه بر پایه‌های نظام اقتصادی قدرتمند می‌تواند از لحاظ سیاسی مطرح و با ثبات بماند. مفاسد اقتصادی که به جرائم یقه سفیدان نیز معروف است وقتی در از سوی نمایندگان مجلس شورای اسلامی و در سطح کلان وقوع می‌یابد همواره تهدیدی بسیار خطرناک برای مصالح اقتصاد عمومی تلقی می‌شود و ثبات و امنیت اقتصادی را خدشه‌دار می‌سازد و خسارات هنگفتی بر پیکره نظام اقتصادی وارد می‌آورد جرائم و مفاسدی همچون، رشوه، اختلاس، قاچاق کالا، جرائم پولی و بانکی جعل اسکناس و اسناد تجاری رانت خواری پولشویی و غیره به اشکال متنوع و جدید روی می‌نماید و از آنجا که این گونه جرائم به سرعت با

مصادره اموال و محرومیت‌های شغلی در نظر گرفته است.

۵. بحث

۵-۱. جرم و فساد اقتصادی

از بزهکاری اقتصادی غالباً به عنوان مساله دنیای امروز بحث می‌شود (اسجوگران و اسکوج، ۱۳۸۹، ۴۶). در یک تعریف کلی جرائم اقتصادی را جرایمی دانسته‌اند که برای دست یابی به یک امتیاز مالی ارتکاب می‌یابند (ژان لوک بچر، ۱۳۸۶، ۱۳۴). در تعریفی دیگر جرم اقتصادی را اعمال غیرقانونی ارتکاب یافته در قلمرو فعالیت‌های حرفه‌ای به منظور کسب امتیازات اقتصادی تعریف نموده‌اند (اسجوگران و اسکوج، ۱۳۸۹، ۴۶). در منابع داخلی به علت عدم ارائه تعریف مشخص از سوی مقنن در خصوص این جرائم، برخی جرائم اقتصادی را دسته‌ای از جرائم با انگیزه مادی و با ماهیت اقتصادی، یعنی فعالیت‌های مالی و پولی، داد و ستد داخلی و خارجی استفاده از منابع بدون مجوز ارتشاء و رانت خواری می‌دانند (رئیس دانا، ۱۳۸۳، ۴۰۸-۴۰۳) تعریف دیگر این است که جرائم اقتصادی اعمال ممنوعه‌ای هستند که به منافع اقتصادی مورد حمایت جامعه صدمه وارد کرده آن را به خطر می‌اندازند (مهدی‌پور، ۱۳۹۰، ۳۸).

«جرم اقتصادی می‌تواند در بستر یک فعالیت حرفه‌ای مشروع ارتکاب یابد؛ مانند بخش‌های مالی، دولتی، بودجه دولتی مالیات و سایر منابع مالی بازار دولتی، مصرف، مبادلات تجاری تولیدات صنعتی، خدمات اداری و قضایی اعمال قدرت سیاسی و نیز در بیشتر روابط قراردادی» (عشماوی، ۱۳۸۶، ۱).

در ماده یک قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد مصوب ۱۳۹۰ مجمع تشخیص مصلحت نظام: «فساد در این قانون هرگونه فعل یا ترک فعلی است که توسط هر شخص حقیقی یا

حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی که عمداً و با هدف کسب هرگونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیر مستقیم برای خود یا دیگری با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام پذیرد یا ضرر و زبانی را به اموال منافع، منابع یا سلامت و امنیت عمومی و یا جمعی از مردم وارد نماید نظیر رشاء، ارتشاء، اختلاس، تبانی، سوء استفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداخت‌های غیرقانونی از منابع عمومی و انحراف از این منابع به سمت تخصیص‌های غیرقانونی، جعل، تخریب یا اختفاء اسناد و سوابق اداری و مالی» تعریف شده است (شفیعی، ۱۳۸۶، ۴). می‌توان گفت فساد بیشتر ناظر به بخش دولتی است و اساساً در ایران مصادیق فساد منحصر به بخش عمومی و دولتی می‌گردد. بنابراین شاید مفهوم فساد اقتصادی که ترکیبی است از جرم اقتصادی و فساد با توجه به تفاسیل بالا چندان اصطلاح نامناسبی نباشد (عباسزادگان، ۱۳۸۳، ۱۳۸). در واقع فساد اقتصادی هم مصادیق جرم اقتصادی و هم مصادیق فساد را در بر می‌گیرد فساد اداری منشأ بروز جرائم عمده جرائم اقتصادی است لذا در ادبیات حقوقی حقوقی ایران نیز این دو اصطلاح در کنار هم و به صورت ترکیبی استفاده می‌شود.

۵-۲. جرائم مربوط به فساد اقتصادی

نمایندگان مجلس

در این مبحث تلاش شده برخی از مهمترین مصادیق جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان مجلس بررسی شود.

۵-۲-۱. ارتشاء

یکی از جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان مجلس ارتشاء است. نمایندگان به دلیل داشتن

یا شهرداری‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و یا وابسته به دولت و یا نهادهای انقلابی و دیوان محاسبات و مؤسساتی که به کمک مستمر دولت اداره می‌شوند و یا دارندگان پایه قضائی و بطور کلی قوای سه گانه و همچنین نیروهای مسلح و مأمورین به خدمات عمومی از رسمی یا غیر رسمی وجوه یا مطالبات یا حواله‌ها یا سهام و اسناد و اوراق بهادار و یا سایر اموال متعلق به هر یک از سازمان‌ها و مؤسسات فوق‌الذکر و یا اشخاص را که بر حسب وظیفه به آنها سپرده شده است بنفع خود یا دیگری برداشت و تصاحب نماید مختلس محسوب و به ترتیب ذکر شده در تبصره ماده قانونی مذکور مجازات خواهد شد.

رفتار مجرمانه در جرم اختلاس به تصریح قانون گذار «برداشت و تصاحب» می‌باشد. مرتکب باید با انجام فعل خود، اموال یا اشیاء یا وجوه یا مطالبات یا سهام را به نفع خود یا دیگری برداشت یا تصاحب نماید (شجاعی، ۲۴، ۱۳۷۷). موضوع جرم اختلاس عبارت است از اموال متعلق به دولت یا اشخاص، که این اموال اعم است از وجوه، مطالبات، حواله‌ها، سهام، اسناد و اوراق بهادار و یا هر نوع مال دیگر. موضوع جرم می‌تواند هم اموال منقول و هم اموال غیرمنقول را شامل گردد (شامبیاتی، ۱۳۷۵، ۱۳۶). برای این که جرم اختلاس به وقوع پیوندد باید مال موضوع جرم قبلاً به مرتکب تسلیم یا به او سپرده شود.

اختلاس از جمله جرائم عمدی است و رکن معنوی این جرم عبارت است از علم مرتکب به عدم استحقاق خود و عمد او نسبت به عمل ارتكابی. در جرم اختلاس، مرتکب، هم باید عالم به این نکته باشد که مال به خود او تعلق ندارد و هم این که قصد ۱۲ خاص تصاحب اموال را داشته باشد (گلدوزیان، ۱۳۸۹، ۲۸۰). در جرم اختلاس احراز هر

ارتباطات گسترده با نهادهای اداری و تصمیم‌گیر ممکن است از موقعیت خود از طیق دریافت رشوه مرتکب جرم و فساد اقتصادی شوند. رشوه در معنای اصطلاحی، دادن مالی است به مأمور رسمی یا غیررسمی دولتی یا بلدی به منظور انجام کاری از کارهای اداری و قضائی، ولو این که آن کار مربوط به شغل گیرنده مال نباشد؛ خواه مستقیم آن مال را دریافت کند یا به واسطه شخصی دیگر آن را بگیرد (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۷، ۳۱۱). مصداقی از رشوه را می‌توان به انجام معاملات غبنیه (ضرری) در مقام رشوه تعریف نمود. در ما نحن فیه، مالی اعم از منقول و یا غیرمنقول عیناً و یا منفعتاً تملک می‌گردد و در اثر این معامله مبلغی از دارایی راشی کسر و به دارایی مرتشی افزوده می‌شود. قانونگذار، از آن به معامله به اکثر یا اقل از عوض المثل تعبیر نموده است. کارگزار رشوه خوار صرف نظر از این که موجبات تضییع حقوق عامه را فراهم می‌آورد و نظم امور جاری را از مجرای قانونی خارج ساخته و مختل می‌نماید به علاوه، باعث ایجاد جو عدم اعتماد و بدبینی نسبت به دولت می‌گردد (جزایری فارسیانی، ۱۳۸۱، ۸۶).

۵-۲-۲. اختلاس

یکی از جرایم ارتكابی نمایندگان اختلاس است. ماهیت جرم اختلاس به گونه‌ای است که نیازمند اعمال نفوذ و ارتباط گسترده با مراکز مالی و پولی و دسترسی به وجوه دولتی به صورت غیر مستقیم از طریق عناصر فعال در قوه مجریه است که نمایندگان به دلیل ارتباط تنگاتنگ با قوه مجریه از این امکان و نفوذ برخوردار هستند. رکن قانونی اختلاس ماده ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری می‌باشد (سرخوش؛ مویدی، ۱۳۹۹، ۵). که بیان می‌دارد هریک از کارمندان و کارکنان ادارات و سازمانها یا شوراها و

گرفته از سوی افراد تبانی‌کننده شرکت یا معاونت می‌کنند» (بیابانی، ۱۳۹۰، ۷۸).
براساس قانون برگزاری مناقصات (بند ب ماده ۴) مصوب ۱۳۸۴، «مناقصات از نظر روش دعوت مناقصه‌گران به مناقصه عمومی و مناقصه محدود تقسیم می‌شوند. در مناقصه عمومی، فراخوان مناقصه از رهگذر آگهی عمومی به اطلاع مناقصه‌گران می‌رسد. در مناقصه محدود، محدودیت برگزاری مناقصه عمومی به تشخیص و مسؤولیت بالاترین مقام دستگاه مناقصه‌گذار با ذکر دلایل تأیید می‌شود. فراخوان مناقصه از رهگذر فرستادن «دعوت‌نامه» به اطلاع مناقصه‌گران صلاحیت‌دار می‌رسد».

۵-۲-۴. اخذ درصد (پورسانت) در معاملات

از جمله جرایم مرتبط با معاملات دولتی، اخذ پورسانت در معاملات دولتی است که از جمله طرق سوء استفاده مالی و کسب منافع کلان از انعقاد قراردادهایی است که توسط کارگزاران دولت صورت می‌گیرد. در سال ۱۳۷۵ تصویب ماده ۶۰۳ این قانون اخذ هر گونه نفع در داخل یا خارج از کشور توسط کارمندان دولت در معاملات، مزایده‌ها و مناقضه‌ها را جرم دانست. این ماده در واقع جایگزین ماده ۸۱ ف.م.ا افزایش اخذ پورسانت. بالاخص در معاملات خارجی را واداشت تا تصویب قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی در سال ۱۳۷۲ با این معضل برخورد نماید و در سال ۱۳۷۵ با تصویب ق.م.ا. ماده ۶۰۳ این قانون هر گونه نفع از جمله اخذ کمیسیون توسط کارمندان دولت در معاملات، مناقضه‌ها، مزایده‌ها را جرم دانست در مورد افراد نظامی نیز ابتدا تبصره ماده ۸۵ ق.ج.ن.م و سپس ماده ۱۰۹ ق.ج.ن.م ۱۳۸۲ به این موضوع اختصاص داد.

دو سو نیت عام و خاص شرط وقوع آن می‌باشد یعنی اولاً باید ثابت شود که مرتکب این جرم عالم و عامداً مال دولت یا اشخاص را که به وی تحویل داده‌اند برداشت یا تصاحب نماید و ثانیاً این برداشت و تصاحب منجر به تحصیل منفعت برای خود یا دیگری و اضرار به دولت و اشخاص باشد.

۵-۲-۳. تبانی در معاملات دولتی

«تبانی در معاملات دولتی عنوان مجرمانه است به معنی همدستی پنهان دو یا چند نفر در معاملات یا مناقصه‌ها و مزایده‌های دولتی یا شرکت‌ها و موسسات وابسته به دولت یا مأمور به خدمات عمومی و یا شهرداری‌ها به منظور تحصیل مال و منفعت نامشروع که در نتیجه به تضرر دولت یا شرکتها و موسسات مذکور انجامد» (ایمانی، ۱۳۸۲، ۱۱۱). در «قوانین ایران جرم تبانی تعریف نشده است. قانون‌گذار فقط در دو مورد، یکی ارتکاب جرم‌های ضد امنیت داخلی یا خارجی کشور (ماده ۱۶۰ ق.م.ا.) و دومی، تبانی برای ارتکاب جرم علیه اعراض یا نفوس یا اموال مردم (ماده ۶۱۱ ق.م.ا.) تبانی را جرم دانسته است و در خصوص سایر موارد مانند تبانی برای ارتکاب جرم علیه اموال و معاملات دولتی حکمی ندارد. از طرف دیگر، ماده واحده قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی تبانی را فقط در صورتی جرم دانسته است که در نتیجه آن ضرری متوجه دستگاه‌های اجرایی ذکر شده در ماده واحده شود. بنابراین، صرف تبانی مادام که به ضرر منتهی نشود جرم نیست. این ماده واحده سه حالت را دربر می‌گیرد: ۱. فقط اشخاص غیرکارمند دولت در برگزاری یک مناقصه باهم تبانی می‌کنند؛ ۲. کارکنان دولت از وجود تبانی از سوی اشخاص غیردولتی آگاه شده و با وجود این معامله را انجام می‌دهند؛ و ۳. کارکنان بخش دولتی در تبانی انجام

۵-۲-۵. تدلیس در معاملات دولتی

«تدلیس در معاملات دولتی، عبارت است از فعل مثبت مادی مأمور یا مستخدم یا شخص طرف قرارداد با دولت با منظور داشتن عمدی منفعت مادی یا معنوی برای خود یا دیگری مبتنی بر تدلیس و تقلب نسبت به دولت یا در ضمن مدیریت یا نظارت در انجام معاملات ادارات و سازمانهای موضوع ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی سابق» (ولیدی، ۱۳۸۰، ۴۲۲).

عنصر قانونی جرم، کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵ می باشد که چنین اشعار می دارد: «هر شخصی عهده دار انجام معامله یا ساختن چیزی یا نظارت در ساختن امر یا ساختن آن برای هر یک از ادارات و سازمانها و مؤسسات مذکور در ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی است به واسطه تدلیس در معامله از جهت تعیین مقدار یا منفعت یا قیمت بیش از حد متعارف مورد معامله یا تقلب در ساختن آن چیز نفعی برای خود یا دیگری تحمیل کند علاوه بر جبران خسارت وارده به حبس از شش ماه تا پنج سال محکوم خواهد شد».

برای تحقق هر جرمی عنصر مادی ضروریست و آن عبارت است از: فعل یا عمل خارجی که تجلی نیت مجرمانه تقصیر جزایی است (زراعت، ۱۳۷۹، ج ۱، ۲۰۸). عنصر مادی جرم تدلیس در سه جزء توسل به تدلیس یا تقلب، تحمیل مالی، منفعت برای خود یا دیگری و نتیجه قابل دسترسی است.

با توجه به متن ماده ۵۹۹ قانون مجازات اسلامی، می توان دریافت که یکی از شرایط ارتکاب جرم در این ماده، توسل به تدلیس یا تقلب است و لازم است تحمیل منفعت، معلول تدلیس و تقلب باشد. به هر حال، تدلیس می تواند از جهت مقدار، منفعت و یا تقلب در ساختن چیزی باشد و در غیر این

صورت نظر به اصل تفسیر به نفع متهم در قوانین جزایی، تدلیس متهم خارج از موارد مذکور مشمول ماده ۵۹۹ قانون مجازات اسلامی نخواهد بود.

دومین جزء مادی جرم عبارتست از تحمیل منفعت برای خود یا دیگری. برای تحقق عنصر مذکور لازم است شخص معامل پیرو تدلیس و تقلب مذکور، منفعتی برای خود یا دیگری تحمیل نماید. با توجه به اطلاق عبارت "منفعت" و شمول آن به منفعت مادی و معنوی، در صورتی که مرتکب در راستای کسب هر یک از منافع، مرتکب تدلیس و تقلب نسبت به دولت شده باشد در صورت جمع سایر شرایط. (میرمحمد صادقی، حسین، ۱۳۸۹، ۴۵)

علاوه بر این، مطابق ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری: «هر کس از راه حيله و تقلب مردم را به وجود شرکتها یا تجارتخانهها یا کارخانهها یا مؤسسات موهوم یا به داشتن اموال و اختیارات واهی فریب دهد یا به امور غیرواقعی امیدوار نماید یا از حوادث و پیش آمدهای غیرواقعی بترساند یا اسم یا عنوان مجعول اختیار کند و به یکی از وسایل مذکور یا وسایل تقلبی دیگر وجوه یا اموال یا اسناد یا حوالجات یا قبوض یا مفاسد حساب و امثال آنها تحصیل کرده و از این راه مال دیگری را ببرد کلاهبردار محسوب و علاوه بر رد اصل مال به صاحبش، به حبس از یک تا ۷ سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم می شود...» برای تحقق عنصر مادی جرم کلاهبرداری، کلاهبردار باید با حيله و نیرنگ سمت یا عنوانی را به خود نسبت دهد، سپس مانورها و عملیات متقلبانه ای را برای فریب دادن طرف به انجام برساند، تا در مرحله نهایی موفق شود که وجه یا مالی را از مغرور تحصیل کند. در واقع کلاهبرداری جرمی مرکب است که عنصر مادی آن از اعمال مختلفی تشکیل شده است اما

بیان نموده، مواد دیگری را نیز در قانون مجازات می‌توان یافت که با توجه به تعریف سوءاستفاده و مصادیق آن، می‌توانند مصداق سوءاستفاده از اختیار مقام دولتی باشند اما قانون‌گذار به طور خاص، به جرم‌انگاری آن پرداخته است. از جمله مواردی که با اخفا و معدوم کردن اسناد و مدارک دولتی نیز بی‌شبهت نیست، ماده ۶۰۴ قانون تعزیرات است» (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۹، ج ۲، ۹). ماده ۶۰۴ ق.م.ا. مأمورین دولتی‌ای را که اقدام به معدوم یا مخفی کردن اوراق سپرده شده به آنان می‌کنند را مستحق مجازات دانسته است تا اسناد و اوراق و مدارک دولتی را مورد حمایت ویژه قرار دهد.

۵-۳. مجازات‌ها

در این قسمت به بررسی مجازات‌ها جرائم ارتكابی فساد اقتصادی نمایندگان مجلس پرداخته می‌شود.

۵-۳-۱. جزای نقدی

اینکه در میان مجازات‌های مختلف مانند حبس جزای نقدی شلاق و انفصال از خدمات دولتی و عمومی کدام یک برای مقابله با جرائم اقتصادی مناسب‌تر است بسته به شخصیت هر مجرم ممکن است متفاوت باشد با این حال بسیاری بر این عقیده هستند که مجازات‌های مالی و بالخاص جزای نقدی بهترین گزینه هستند (ژان لوک بچر، ۱۳۸۶، ۱۱۴). زیرا انگیزه اصلی مرتکب در اینگونه جرائم کسب منفعت مادی است و مجرمین اقتصادی اشخاصی سود جو و حسابگرند و لذا جزای نقدی می‌تواند فرد بالقوه بزهکار را از ارتکاب آن منصرف نماید و بدین ترتیب با قدرت بازدارندگی که دارد مانع از تکرار جرم خواهد گردید.

ساترلند نیز در سال ۱۹۴۰ از جنبه محرمانه و سری این نوع مجازات‌ها نسبت به مجرمان یقه سفید

هریک از این اعمال به تنهایی برای تحقق کلاهبرداری کافی نیست. در مورد کلاهبرداری لازم است ذکر شود که باید بین اغفال و فریب و بردن مال فرد توسط کلاهبردار، رابطه علیت مؤثری برقرار باشد به این صورت که علت عمده بردن مال توسط کلاهبردار، گول خوردن مالباخته باشد. در واقع در کلاهبرداری متهم مالی را از طریق فریب و تقلب، از دیگری تحویل گرفته و می‌برد.

۵-۲-۶. سوء استفاده از مقام یا موقعیت

اداری و سیاسی

در قوانین جزایی ایران، دو ماده درخصوص سوءاستفاده از اختیارات سخن گفته‌اند. در ماده ۵۷۶ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵، سوءاستفاده تحت شرایطی می‌تواند جرم تلقی شده و مشمول مجازات قرارگیرد. براساس ماده ۵۷۶: «چنانچه هر یک از صاحب منصبان و مستخدمین و مأمورین دولتی و شهرداری‌ها در هر رتبه و مقامی که باشد از مقام خود سوءاستفاده نموده و از اجرای اوامر کتبی دولتی یا اجرای قوانین مملکتی و یا اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی یا هرگونه امری که از طرف مقامات قانونی صادر شده باشد، جلوگیری نماید به انفصال از خدمات دولتی از یک تا پنج سال محکوم خواهد شد».

«با توجه به عنصر قانونی مذکور و بیان مفهوم سوءاستفاده از اختیارات به نظر می‌رسد منظور از سوءاستفاده در ارتکاب جرم به قصد و انگیزه مرتکب بر می‌گردد و باید حداقل عنصر روانی سوءنیت عام را در این زمینه برای مرتکب لازم دانست تا جرم وی محقق شود و بر مبنای نظریات خطر و تقصیر، دارای مسئولیت جزایی شمرده شده است. علاوه بر این ماده که به صراحت جرم سوءاستفاده از اختیار مقام دولتی را

۵-۳-۲. حبس

با وجود قدرت انکار نشدنی جزای نقدی در بازدارندگی جزای نقدی، حبس مجازات غالبی است که قانونگذار برای همه انواع جرائم اقتصادی پیش بینی نموده است. در تعیین کیفر حبس برای جرائم اقتصادی این واقعیت از اذهان دور نمانده است که جزای نقدی به تنهایی نمی‌تواند در جرائم اقتصادی بازدارنده باشد زیرا رابطه اجتماعی را قطع نمی‌نماید و اطرافیان و دوستان مرتکب نیز معمولاً از این نوع محکومیت بی‌اطلاع می‌مانند لذا جزای نقدی به تنهایی فاقد اثر بازدارندگی است. در قوانین و مقررات ایران جزای نقدی، شلاق و سایر مجازاتهای تعزیری اغلب به عنوان مکمل مجازات حبس مطرح هستند. این موضوع به ویژه در مورد جرائم اقتصادی نمود آشکارتری دارد این در حالیست که کیفرشناسان تأکید دارند در مورد مجرمین اقتصادی حبس در صورتی مجازاتی بهینه است که مجازات نقدی قدرت بازدارندگی نداشته باشد (پیمانی، ۱۳۸۰، ۱۷۱). دوره‌ی مراقبت، خدمات اجتماعی رایگان، جریمه‌ی نقدی روزانه و محرومیت از حقوق اجتماعی از جمله مجازاتی است که به جای حبس جایگزین شده‌اند. از سال ۱۳۹۲ قانون‌گذار جهت کاهش حبس و زندانی در کشور، روند با عنوان مجازات جایگزین تعریف کرده است که در آن به جای برخی از مجازات، از مجازات اجتماعی استفاده می‌شود. این مجازات متناسب با هر جرمی متفاوت است و بنا بر میزان حبسی که برای مجرمان در نظر گرفته می‌شود تعیین می‌شود. این مجازات‌ها در روند اجتماعی جامعه تأثیرگذار هستند و بر جامعه‌پذیر کردن افراد در کاهش جرم هم تأثیر گذار خواهند بود. اما سوالی که مطرح می‌شود این است که آیا این مجازات می‌تواند برای مجرمان اقتصادی هم لحاظ شود و از آنها در جهت

صحت کرده است اینکه جزای نقدی به محکوم امکان می‌دهد که در جامعه باقی مانده و فعالیت‌های عادی خود را ادامه دهد. بدین ترتیب وجهه اجتماعی مجرم حفظ شده و مرتکب جزای نقدی را به مثابه مالیات نقض قانون تلقی خواهد نمود. لذا ننگ و رسوایی برای محکوم به همراه ندارد در کنار اینها معایب دیگری را نیز برای جزای نقدی ذکر کرده‌اند اینکه جزای نقدی برای فقرا کمرشکن و برای اغنیا مجازات سبکی، است اینکه جزای نقدی با توجه به اینکه بر اموال محکوم اعمال می‌شود افراد تحت تکفل وی را نیز به شدت در معرض آثار مجازات قرار می‌دهد و با اصل شخصی بودن مجازات‌ها منافات دارد و اینکه جزای نقدی قدرت تزدیلی و تهریبی اندکی دارد (ژان پرادل، ۱۳۸۱، ۱۳۳). مجازات جزای نقدی دارای ابعاد اقتصادی مهمی از منظر تحلیل اقتصادی حقوق است. جزای نقدی نه تنها هزینه مجازات حبس و نگهداری زندانیان را برای دولت به همراه ندارد که می‌تواند منبع تأمین درآمد برای دولت نیز باشد. از طرفی جنبه بازدارندگی و ارعاب داشته و لذا با پیشگیری از تکرار جرم، هزینه تعقیب و محاکمه و رسیدگی را بر قوه قضائیه تحمل نمی‌کند. جزای نقدی از این جهت که به ویژه در خصوص جرایم مالی بازدارنده است و در پیشگیری از وقوع و تکرار جرم تأثیرگذار است مانع تحمیل هزینه‌های جرم و مجازات از منظر تحلیل اقتصاد حقوق بر جامعه و دولت می‌شود. در واقع برای پیشگیری از جرائمی که انگیزه مجرم در آنها کسب سود و ثروت اندوزی است، جزای نقدی مؤثر و مانع از تکرار جرم این قبیل افراد که محرک آنها از ارتکاب مجرم، حرص شدید و سودجویی است، می‌باشد.

گرانفروشی و قاچاق کسب گردیده است را مقرر داشته است.

همچنین در ماده واحده و تبصره قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و واردکنندگان و توزیع کنندگان اسکناس مجعول، ۱۳۶۸ اخذ معادل اموالی که حاصل از ارتکاب جعل اسکناس و جرائم مربوط به ورود و توزیع اسکناس مجعول می‌باشد، پیش بینی شده است.

بهترین نمود، جهت اجرای مجازات ضبط و مصادره اموال در جرائم پولشویی یا همان تطهیر پول است «مخفی کردن منبع اصلی اموال ناشی از جرم و تبدیل آنها به اموال پاک، به طوری که یافتن منبع اصلی آن غیر ممکن یا بسیار دشوار گردد (میر محمدصادقی، ۱۳۸۱، ج ۳، ۳۳۲).

مسئله‌ای که با توجه به قانون مجازات اسلامی محل تأمل و سؤال می‌گردد اینست که قانونگذار در درجه بندی مجازات‌ها تنها قائل به یک نوع مصادره گردیده است. در بند یک ماده ۱۹ تنها «مصادره» کل اموال در زمره شدیدترین مجازات‌ها یعنی مجازات‌های درجه یک و در کنار حبس بیش از بیست و پنج سال جزای نقدی بیش از یک میلیارد ریال و انحلال شخص حقوقی قرار گرفته است. در درجات دیگر مجازات‌های تعزیری مصادره بخشی از اموال یا مصادره عواید حاصل از جرم به عنوان یک نوع مجازات تعزیری به رسمیت شناخته نشده است آیا باید گفت مصادره اموال همواره ناظر به مصادره کل اموال است و قانون مجازات مصادره بخشی از اموال را به عنوان یک نوع مجازات نپذیرفته است؟ در بند ب ماده ۲۰ قانون مجازات جدید نیز مصادره کل اموال به عنوان یکی از سنگین‌ترین مجازات‌ها برای اشخاص حقوقی در نظر گرفته شده است و مصادره بخشی از اموال اشخاص حقوقی به عنوان هیچ نوع مجازاتی پذیرفته نشده

تولید و اشتغال در قالب کارهای عام‌المنفعه استفاده شود؟ در این خصوص لازم به ذکر است که صرف مجازات حبس نمی‌تواند پاسخگو باشد. لازم است مجازات‌های دیگری نیز در نظر گرفته شود. برای مثال کسی که در فعالیت اقتصادی خود مرتکب جرم شده، مجازات به صورت اقداماتی در رابطه با همان فعالیت اقتصادی انجام می‌شود، در نظر گرفته شود؛ مثلاً معافیت مالیاتی را از او بردارند یا نتواند معاملات خود در دفاتر سناد رسمی ثبت بکند یا از امکان خروج از کشور جلوگیری شود.

۵-۳-۳. مصادره اموال نمایندگان

مصادره اموال عبارت است از استیلاي دولت بر تمام یا قسمتی از دارایی موجود محکوم علیه به موجب حکم دادگاه است در حقوق جزای ایران در مواردی مصادره اموال به عنوان یک مجازات سنگین برای مجرمین اقتصادی پیش بینی شده است. جایگاهی را که می‌توان مصادره اموال طرح ریزی نمود در جرائم مالی است یعنی قانون گذار این ضمانت اجرا را خاص جرایمی می‌دانسته که با هدف و انگیزه مالی صورت گرفته است خواه این هدف و انگیزه مستقیم باشد یا غیر مستقیم. در برخی از جرائم مالی اصطلاح مصادره بیان می‌گردد و به عبارتی موضوع نص صریح قانون است مانند ماده ۷۱۲ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵ که بیان نموده هر کس تکدی یا کلاشی را پیشه خود قرار دهد... کلیه اموالی که از طریق کلاشی و تکدی بدست آورده است مصادره خواهد شد». همچنین ماده واحده قانون شمول اجراء قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸ که مصادره ثروت‌هایی که برخلاف ضوابط دولت در اثر احتکار و

۵-۳-۵. محرومیت‌های شغلی و اقتصادی

نمایندگان

قانون گذار در ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محرومیت‌هایی را به عنوان مجازات‌های تکمیلی یا تبعی احصا کرده است که منع از اشتغال به شغل حرفه یا کار معین در زمره آنهاست. در قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد مصوب ۱۳۹۰ محرومیت‌های شغلی و اقتصادی را برای مجرمین اقتصادی که مرتکب جرم فساد موضوع قانون مذکور شده‌اند در نظر گرفته و احصاء کرده است که به جهت الزامی بودن آنها باید گفت از نسخ مجازات‌های تبعی هستند برخی از این محرومیت‌ها در قوانین جزائی پراکنده پیش بینی شده بود اما قانونگذار برای نخستین بار به صورت منسجمی این محرومیت‌ها و اشخاصی که مشمول این محرومیت‌ها می‌شوند را فهرست کرده است. برخی از این محرومیت‌ها را می‌توان اقدامات اداری انتظامی نیز قلمداد نمود که البته تنها در مورد مجرمینی قابل اعمال است که به دستگاه‌های دولتی و عمومی وابسته هستند و تحت شمول قانون مزبور قرار می‌گیرند.

این ماده قانونی و شقوق الف و ب آن حاوی این نکته است که قانونگذار علاوه بر محرومیت‌های اجتماعی که در ماده ۲۶ قانون مجازات اسلامی برای محکومین مقرر نموده است مجرمین اقتصادی را از مشارکت در فعالیتهای اقتصادی دولت و عضویت در تشکلهای و هیئت‌های دولتی محروم نموده است. این محرومیت‌ها نیز که ماهیتاً نوعی مجازات محسوب می‌گردند را باید به لیست مجازات‌های مجرمین اقتصادی افزود.

است حتی در زمره مجازات‌های تبعی و تکمیلی نیز لحاظ نشده است. این در حالی است که در ادبیات حقوقی ایران مصادره را بر دو نوع عام یا خاص دانسته‌اند (محمدی، ۱۳۹۰، ۱۷). مصادره بخشی از اموال مثل مصادره عواید حاصل از جرم یا معادل آن از اموال مجرم یا مصادره آلات و ادوات ارتکاب جرم که مصادره خاص محسوب می‌شود و مصادره کل اموال مصادره عام.

۵-۳-۴. انفصال از خدمات دولتی و عمومی

انفصال از خدمات دولتی و عمومی به طور موقت یا دائم یکی دیگر از مجازات‌های تکمیلی معمول برای مرتکبین جرائم اقتصادی مرتبط به فساد است. بدین ترتیب ضمن اینکه مجرم را از شغل خود محروم می‌نماید که خود مجازات سنگینی است در عین حال وی را برای مدت مشخص یا برای همیشه از سازمان متبوع دور می‌کند و لذا امکان تکرار جرم اقتصادی مزبور را از وی سلب می‌نماید. در مقررات جزائی ایران انفصال موقت یا دائم از خدمات دولتی و عمومی یکی از مجازات‌های پرکاربرد برای مجرمینی است که در دستگاه‌های دولتی و عمومی شاغل هستند انفصال دائم از خدمات دولتی و عمومی در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی در زمره مجازات‌های تعزیری درجه ۴ و در کنار حبس بین ۵ تا ۱۰ سال و جزای نقدی بین ۱۸ تا ۳۶ میلیون تومان قرار گرفته است ولی انفصال موقت تنها به عنوان مجازات تکمیلی قابل تصور است که در بندت ماده ۲۳ آمده است. البته در بند مذکور قانونگذار انفصال از خدمات دولتی و عمومی را به صورت مطلق به کار برده است ولی از آنجا که مدت مجازات‌های تکمیلی بیش از دو سال نیست تبصره ۱ ماده (۲۳) لذا باید گفت انفصال دائم نمی‌تواند به عنوان مجازات تکمیلی استفاده شود.

۵-۳-۶. تشهیر نمایندگان مجرم اقتصادی کلان

تشهیر به معنای آشکارا کردن و رسوا کردن است. تشهیر مجرمان به معنای شناساندن مجرم در ملا عام یا رسانه‌ای کردن چهره اوست. در قانون مجازات اسلامی و در بند س ماده ۲۳ «انتشار حکم محکومیت قطعی مجرمین را به عنوان یک مجازات تکمیلی یا تبعی» به رسمیت شناخته است. این مجازات در واقع همان تشهیر مجرمین است که با توجه به اینکه در خصوص مجرمین اقتصادی کلان الزام و تکلیف قانونی به اعمال آن وجود دارد باید آن را در ردیف مجازاتهای تبعی قلمداد کرد و نه تکمیلی.

در خصوص تشهیر مجرمین اقتصادی پیشتر قانون اصلاح تبصره (۱) ماده (۱۸۸) قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸ و الحاق سه تبصره به آن مصوب ۱۳۸۵ موضوع انتشار حکم محکومیت قطعی محکومین جرائم اقتصادی را پیش بینی نموده و مقرر داشته بود: «در موارد محکومیت قطعی به جرم ارتکاب، اختلاس، ارتشا مداخله یا تبانی یا اخذ پورسانت در معاملات دولتی اخلال در نظام اقتصادی کشور سوء استفاده از اختیارات به منظور جلب منفعت برای خود یا دیگری جرائم گمرکی جرائم مالیاتی قاچاق کالا و ارز و به طور کلی جرم علیه حقوق مالی دولت به دستور دادگاه صادر کننده رأی قطعی خلاصه متن حکم شامل مشخصات فرد، سمت یا عنوان جرائم ارتكابی و نوع و میزان مجازات محکوم علیه به هزینه وی در یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار و عنداللزوم یکی از روزنامه‌های محلی منتشر و در اختیار سایر رسانه‌های عمومی گذاشته می‌شود مشروط به آن که ارزش عواید حاصل از جرم ارتكابی یکصد میلیون ریال یا بیشتر از آن باشد».

تشهیر مجرمین با هدف رسوا کردن آنان در میان اجتماع و تحقیر آنان موافقان و مخالفانی در میان جرم شناسان دارد و هستند بسیاری از کسانی که آن را نه تنها بازدارنده نمی‌دانند بلکه عامل تکرار جرم از طریق برچسب زنی و انگشت نما کردن محکوم در اجتماع می‌دانند (حسینی، ۱۳۹۱، ۱۳۶-۱۱۷).

۵-۳-۷. حکم افساد فی الارض در جرائم اقتصادی نمایندگان

قوانین پراکنده مختلفی که در زمینه جرائم اقتصادی تصویب شده‌اند برخی مصادیق اعمال مجرمانه در این زمینه‌ها را در حکم افساد فی الارض قرار داده‌اند که مجازات آن اعدام است. در ماده ۴ قانون تشدید مجازات مرتکبان، ارتشا اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۶۷/۹/۱۵ آمده «کسانیکه با تشکیل یا رهبری شبکه چند نفری به امر ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مبادرت ورزند علاوه بر ضبط کلیه اموال منقول و غیر منقولی که از طریق رشوه کسب کرده‌اند به نفع دولت و استرداد اموال مذکور در مورد اختلاس و کلاهبرداری و در آن حسب مورد به دولت یا افراد به جزای نقدی معادل مجموع آن اموال و انفصال دائم از خدمات دولتی و حبس از پانزده سال تا ابد محکوم می‌شوند و در صورتی که مصداق مفسد فی الارض باشند مجازات آنها، مجازات مفسد فی الارض خواهد بود (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۱، ج ۳، ۲۴۱-۲۴۰).

در حقوق ایران، تا پیش از قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مفهوم و شرایط تحقق افساد فی الارض بیان نشده بود با این حال قانون مجازات نیز در تعریف خود از افساد فی الارض چندان راه روشنی نپیموده است و حکمی مبهم و در خور تفسیرهای متعدد در این خصوص انشاء شده است.

۴-۵. چالش‌های سیاست کیفری در قبال جرائم مربوط فساد اقتصادی نمایندگان مجلس

در این قسمت به بررسی چالش‌های سیاست کیفری در قبال جرائم مربوط فساد اقتصادی نمایندگان مجلس پرداخته می‌شود.

۴-۵-۱. امکان توبه در جرائم حدی و تأثیر آن بر فساد اداری اقتصادی

مقرراتی از جمله ماده ۵۲۱ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ که ناظر مواد ۵۱۸، ۵۱۹ و ۵۲۰ همان قانون و مربوط به «تهیه و ترویج سکه تقلبی می‌باشد با شرایطی توبه مرتکبین را موجب معافیت آن از جرائم مذکور در مواد یاد شده دانسته است. بعلاوه توبه به عنوان یکی از معاذیر معاف کننده یا کاهنده مجازات در قانون مجازات اسلامی نیز وارد شده است. توبه در جرائم مستوجب حد، چنانچه قبل از اثبات جرم باشد موجب اسقاط مجازات خواهد شد. بر اساس ماده ۱۱۴: «در جرائم موجب حد به استثنای قذف و محاربه هرگاه متهم قبل از اثبات جرم توبه کند و ندامت و اصلاح او برای قاضی محرز شود حد از او ساقط می‌گردد همچنین اگر جرائم فوق غیر از قذف با اقرار ثابت شده باشد، در صورت توبه مرتکب حتی پس از اثبات جرم دادگاه می‌تواند عفو مجرم را توسط رئیس قوه قضائیه از مقام رهبری درخواست نماید.

تبصره ۱- توبه محارب قبل از دستگیری یا تسلط بر او موجب سقوط حد است» بدون درنگ باید گفت این یک ایراد بزرگ بر اصل کلی حتمیت و قطعیت مجازاتها است که گفتیم در همه جرائم و به خصوص در خصوص جرائم اقتصادی باید رعایت شود. در حالی که قانونگذار اشد مجازات را برای برخی مرتکبین جرائم اقتصادی کلان که قصد ضربه زدن به کشور و نظام را داشته باشند در موارد

ماده ۲۸۶ قانون مجازات مقرر داشته است: «هر کس به طور گسترده مرتکب جنایت علیه تمامیت جسمانی افراد، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور، نشر اکاذیب، اخلال در نظام اقتصادی کشور، ..... در حد وسیع گردد، مفسد فی الارض محسوب و به اعدام محکوم می‌گردد.»

این ماده قانونی از عبارات مبهم و کلی استفاده کرده است. عبارت به طور گسترده باز هم این ایراد تکراری را با خود همراه دارد که مقنن از عبارت کلی و مبهم بدون دست دادن ضابطه‌ای برای تشخیص استفاده کرده است. اینکه چگونه و با چه ضابطه و ملاکی باید تشخیص داده شود که متهم به طور گسترده موجب اخلال در نظم اقتصادی کشور گردیده است مشخص نیست و به صلاحدید و تشخیص قاضی نهاده شده است که اقدامی بس خطرناک است و کاملاً با اصل قانونی بودن جرم و مجازات در تعارض قرار می‌گیرد باب تفسیرهای متعددی را باز خواهد کرد و رویه قضایی دچار تشتت خواهد شد. بعلاوه خسارت عمده به اموال عمومی و خصوصی با چه ملاک کمی یا کیفی تعیین می‌گردد.

ملاحظه می‌شود از یک سو قانونگذار قصد اخلال را لازم دانسته است که البته اینک چرا این شرط در متن ماده ۲۸۶ نیامده است معلوم نیست و از سوی دیگر یک حکم عجیب دیگر انشاء کرده است که مطابق آن اگر ورود خسارت به اموال عمومی و خصوصی عمده باشد ولی در عین حال قصد اخلال در نظام اقتصادی احراز نگردد یا عمل ارتكابی مشمول هیچ یک از جرائم جرم انگاری شده نباشد قاضی با توجه به نتایج زیانبار جرم مرتکب را به مجازات سنگین حبس تعزیری درجه پنج تا شش محکوم نماید این ماده قانونی نیز اصل قانونی بودن جرم و مجازات را زیر پا نهاده است.

انجام عفو خصوصی با پیشنهاد رئیس قوه قضاییه و دستور مقام معظم رهبری است. قانونگذار هیچ قید یا تخصیصی ندارد که عفو خصوصی مجرمین در خصوص چه جرایمی قابل اعمال است و تحت چه شرایطی محکومین مشمول عفو می‌گردند. قانونگذار در آیین نامه کمیسیون عفو بخشودگی مصوب ۱۳۸۷ جزئیات اجرائی عفو خصوصی مجرمین را آورده است. در بند ۵ ماده ۱۹ این آیین نامه مصادیق مهم جرایمی از قبیل جاسوسی محاربه، قاچاق سلاح و مهمات، اختلاس ارتشاء و آدم ربایی ذکر شده است. استفاده از واژه از قبیل نشانگر اینست که این جرائم حصری نیست و از سوی اشاره به جرائم اقتصادی مانند ارتشا و اختلاس نیز نشانگر اینست که مصادیق مهم سایر جرائم اقتصادی نیز ممکن است مشمول عفو قرار نگیرد اما اشکال عمده در همین عبارت «مصادیق مهم است که تشخیص اولیه آن با کمیسیونهای استانی عفو و بخشودگی است. شاید بتوان گفت قانون مجازات اسلامی معیار مجرمین اقتصادی کلان را مشخص نموده است و آنها هم مجرمین اقتصادی است که موضوع جرمشان بیش از یک میلیارد ریال است.

۶. نتیجه

در مقاله حاضر به بررسی این سوال پرداخته شد که رویکرد حقوق کیفری نسبت به جرائم مربوط به فساد اقتصادی نمایندگان مجلس چگونه است؟ نتایج نشان داد اختلاس، تصرف در اموال دولتی، تبانی و پورسان و ارتشاء از جمله جرایمی است که نمایندگان مجلس ممکن است حسب موقعیت نمایندگی خود مرتکب شوند. علی‌رغم مجازات‌هایی مانند حبس، جزای نقدی و مصادره اموال برای جرائم مورد اشاره، موضوعاتی چون عفو نمایندگان و امکان توبه آنها، مبارزه با جرائم فساد

متعدد در نظر گرفته و آنها را با لحاظ شرایطی مفسد فی الارض دانسته و حکم اعدام برای آنها در نظر گرفته است. قانونگذار به راحتی و سهولت برای آنها راه فرار از مجازات را پیش گذاشته است. از آنجا که مجازات اعدام در اینجا از باب حدود است لذا حکم ماده ۱۱۴ به تمامی مواردی که برای مجرمین کلان اقتصادی مجازات محارب و مفسد الارض در نظر گرفته شده است تسری دارد مجرمی که به تهیه و ترویج سکه قلب به صورت سازمان یافته یا به صورت گسترده اقدام نموده است یا کسی به قصد ضربه زدن به نظام اقدام به اخلال در نظام اقتصادی کشور نموده است می‌تواند به راحتی پیش از اثبات جرم توبه کند و با توجه به نفوذ شبکه‌ها و رابطه‌های چنین مجرمینی و همچنین هوش و خلاقیتشان تو به خود را برای قاضی محرز سازد و به راحتی راهش را برای معافیت از جرم بیابد. در این صورت تمام آنچه را که قانونگذار برای مقابله جدی و سختگیرانه با مجرمین اقتصادی رشته بود را با این مقرر پنبه می‌کند. برقراری امکان توبه برای مجرمین کلان اقتصادی همچنین مغایر با سیاست کلی کنوانسیونهای سازمان ملل در خصوص فساد است که ایران به آنها پیوسته است و لذا چنین مقرره‌ای در خصوص برخی جرائم کلان اقتصادی که به افساد فی الارض تعبیر می‌شود تالی فاسد خواهد داشت در این صورت محکوم به افساد فی الارض می‌تواند توبه کند و با احراز، توبه مجازات او به جرم تعزیری حداکثر تا دو سال تبدیل می‌گردد.

۵-۴-۲. عفو نمایندگان مجرم

قانون مجازات اسلامی در فصل یازدهم خود تحت عنوان سقوط مجازات و در ذیل مبحث اول خود به بیان مقررات مربوط به عفو مجرمین و متهمان پرداخته است. در ماده ۹۶ قانون مجازات تشریفات

از دست دادن امتیازات کسب شده در اثر این جرائم به علت وجود منافع مشترک و... اصلاً کشف نمی‌شوند و در صورت کشف نیز به دلایل و ملاحظات مختلف و یا فساد در سیستم اجرایی و قضایی آن گونه که باید مجازات نمی‌شوند.

۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع: در نگارش و چاپ این مقاله تضاد منافع وجود ندارد.

اقتصادی نمایندگان را با چالش مواجه ساخته است. در واقع، سیاست سخت گیرانه در خصوص حتمیت و قطعیت اجرای مجازات مجرمین اقتصادی به طور منسجم و پیوسته دنبال نشده است. هنوز راهکارهای معاف کننده با کاهنده برای آن وجود دارد، تأسیسات ساقط کننده یا کاهنده مجازات مانند پذیرش توبه همچنان راههای گریز از تمام یا بخشی از مجازات را باز گذارده است. همچنین مجرمین جرائم اقتصادی که به جهت کلان بودن و با حصول سایر شرایط به افساد فی الارض تعبیر می‌یابند و بدین ترتیب مجازات حدی قتل برای آنها در نظر گرفته شده است می‌توانند با استفاده از راهکار توبه که قانونگذار در ماده ۱۱۴ قانون مجازات اسلامی مقرر داشته است توبه کرده و عفو خود را از رهبری بخواهند همچنین در مورد مجرمین اقتصادی متوسط و کلان که به تعزیر محکوم شده‌اند نیز توبه می‌تواند به عنوان یک راهکار تخفیف دهنده مجازات استفاده شود. برخی مجرمین خرد اقتصادی که به مجازاتهای درجه هفت و هشت محکوم شده‌اند می‌توانند با استفاده از راهکار توبه از مجازات رهایی یابند. در پاره‌ای از موارد نیز که مجازاتهای قابل توجه و نه متناسب برای مجرمین در نظر گرفته شده با چالشهایی چون عدم کشف جرم به علت نفوذ و تأثیر گذاری مرتکبین بر نظام اجرایی و قضایی کشورمانند مداخله وزراء و نمایندگان و... تبانی مقامات دولتی باهم یا با افراد عادی به علت نفوذ کارمندان و مسئولین دولتی در فرآیند کشف و اعلام جرم و همین طور نبود متضرر و شاکی خصوصی در جرایمی مانند اعمال نفوذ برخلاف حق و تبانی در معاملات خارجی، اختلاس و اقدامات غیر قانونی ذینفعان و سوء استفاده‌های احتمالی آنان که منجر به وقوع جرایمی چون رشاه و ارتشاء می‌شود و خطر

منابع

منابع فارسی

- محمدجعفر حبیب زاده، تهران، دانشکده حقوق دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷.
- شفیع خورشیدی، علی اصغر، فساد اقتصادی و روش‌های پیشگیری از آن، چاپ اول، تهران، مرکز مطالعات مرکز مطالعات و توسعه قضائی، ۱۳۸۶.
- عباس زادگان، محمد، فساد اداری، چاپ چهارم، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۳.
- عسماوی، سعدالدین محمد، مروری بر جرائم اقتصادی کشورهای عربی، ترجمه حسین نصراللهی و سید عیسی حسینی، چاپ اول، تهران، انتشارات ناجا، ۱۳۸۶.
- گلدوزیان، ایرج، بایسته‌های حقوق جزای اختصاصی، چاپ دوم، تهران، بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۹.
- لوک بچر، ژان؛ کلوژ، نیکلا، «جرم اقتصادی و کنترل آن»، ترجمه شهرام ابراهیمی، مجله حقوقی دادگستری، شماره بیست و یکم، ۱۳۸۶.
- محمدی، حمید، ضبط- مصادره و استرداد اموال، چاپ اول، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۰.
- مهدی پور، اعظم، سیاست کیفری افتراقی در قلمرو بزهکاری اقتصادی، چاپ اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۰.
- میرمحمدصادقی، حسین، حقوق کیفری اختصاصی (جرایم علیه اموال و مالکیت) (کلاهبرداری- خیانت در امانت- سرقت و صدور چک پرداخت نشدنی) (مطالعه تطبیقی). چاپ سی و یکم، میزان، ۱۳۸۹.
- میرمحمدصادقی، حسین، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، جلد سوم، چاپ دوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۱.
- میرمحمدصادقی، حسین، جرائم علیه اموال و مالکیت، جلد دوم، چاپ بیستم، تهران، نشر میزان، ۱۳۷۹.
- ولیدی، محمد صالح، حقوق جزا اختصاصی، چاپ اول، تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۸۰.
- اسجوگران، واسکوچ، «مفهوم جرم اقتصادی و تحولات آن»، نشریه تعالی حقوق، شماره ششم، ۱۳۸۹.
- ایمانی، عباس، فرهنگ اصطلاحات حقوق کیفری، چاپ اول، تهران، نشر آریان، ۱۳۸۲.
- بیابانی، غلامحسین، «بررسی مسئولیتهای اجتماعی رسانه در پیشگیری و مقابله با جرائم سازمان یافته»، رساله دکتری، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۹۰.
- پرادل، ژان، تاریخ‌اندیشه‌های کیفری، مترجم علیحسین نجفی ابرندآبادی، چاپ سوم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۱.
- پیمانی، ضیالدین، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، چاپ پنجم، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۸۰.
- جزایری فارسانی، سید عباس، معامله در مقام رشوه، چاپ اول، تهران، نشر در روزنامه اطلاعات، ۱۳۸۱.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، چاپ چهارم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۷.
- حسینی، سعید، «بررسی نظریه برجسب زنی»، فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره چهارم، ۱۳۹۱.
- رئیس دانا، فریبرز، آسیب‌های اجتماعی ایران (چکیده مباحث مطرح شده در محور جرائم مالی- اقتصادی)، چاپ اول، تهران، انتشارات آگه، ۱۳۸۳.
- زراعت، عباس، شرح قانون مجازات اسلامی، جلد اول، چاپ سوم، تهران، نشر فیض، ۱۳۷۹.
- سرخوش، جواد؛ مویدی، شمسی، «بررسی مجازات اختلاس در حقوق ایران»، تهران، سومین کنفرانس ملی حقوق در چشم انداز ۱۴۰۴، ۱۳۹۹.
- شامبیاتی، هوشنگ، جرائم علیه اموال و مالکیت، چاپ دوم، تهران، انتشارات ویراستار، ۱۳۷۵.
- شجاعی، فیاض، «بررسی جرم تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی در حقوق کیفری ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی استاد

پښتونستان ګاونډي علوم او مطالعات فرېنډي
پرتال جامع علوم انساني